

Piotr LESIAK

Institut Automatyki i Elektroniki Transportu
Wyższa Szkoła Inżynierska w Radomiu

SYMULACYJNE BADANIA MODELI WAD DLA CELÓW DEFEKTOSKOPII ULTRADŹWIĘKOWEJ SZYN

Streszczenie. W pracy omówiono akustyczne modele wybranych typów wad występujących w szynach kolejowych, poddano je symulacyjnym badaniem komputerowym oraz przeanalizowano pod kątem zautomatyzowanych badań ultradźwiękowych.

1. WSTĘP

Ocena wielkości wad w szynach badanych metodą ultradźwiękową opiera się na porównaniu obrazów wad rzeczywistych z obrazami sztucznych wad o określonych wymiarach i kształtach. Wzorce te stanowią podstawę kalibracji aparatury stosowanej powszechnie do kontroli ręcznej szyn [2]. Jednak w przypadku automatyzacji takich badań z wykorzystaniem wagonu defektoskopowego, tworzenia wzorców z pełną gamą wad sztucznych staje się uciążliwe lub wręcz niemożliwe [8]. Sprawia to odmienny sposób pomiaru i klasyfikacji wad, wynikający z dyskretyzacji szyny na elementarne przekroje, co w efekcie pozwala na uzyskania znacznie większej dokładności pomiaru [7].

Obraz wady zależy nie tylko od jej wymiaru zastępczego (średnicy, długości), ale też od charakteru powierzchni odbijającej [1, 4, 6]. Dlatego też dla prawidłowej interpretacji badań szczególnie zautomatyzowanych, niezbędna jest znajomość charakterystyk typowych wad występujących w szynach. Wygodnie posłużyć się w tym przypadku symulacją komputerową, która pozwala na ilościową analizę zagadnienia.

W artykule ograniczono się do problemów wad poprzecznych, a więc wykrywanych głowicami kątowymi. Złożoność i nierównomierność ich powierzchni, skłania do rozpatrywania elementarnych małych powierzchni, z których tworzy się metodą superpozycji wady rzeczywiste. Większość z tych wad cechuje się szybkim rozwojem, szczególnie w obszarze główki szyny, powodując jej złamanie [2, 3]. Dlatego też rozpatrzono charakterystyczne dla badań ultradźwiękowych reflektory odbijające, tj. otwór płaskodenny i powierzchnię cylindryczną.

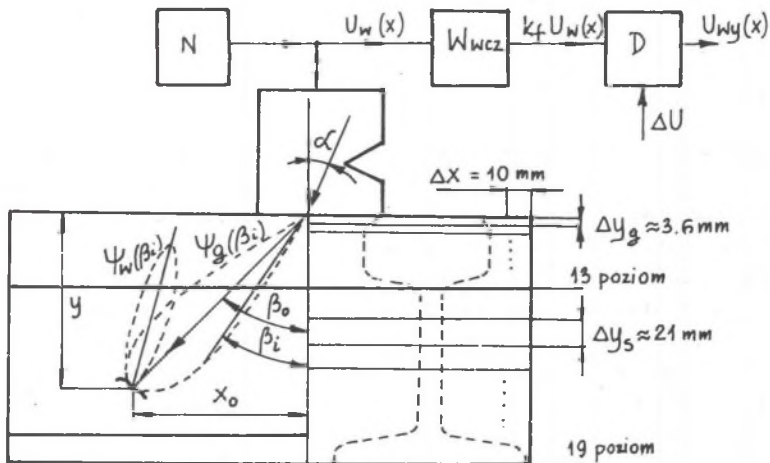
2. PODSTAWY TEORETYCZNE BADAŃ SYMULACYJNYCH

W zautomatyzowanych badaniach szyn, przesuwające się wzdłuż osi x po powierzchni tocznej głowicy głowice, podłączone dla części nadawczo-odbiorczej defektoskopu (rys. 1), rejestrują wady w postaci obwiedni sygnału napięciowego o amplitudzie $U_{wy}(x)$ równej:

$$U_{wy}(x) = k_f U_w(x) - \Delta U \quad (1)$$

gdzie:

- $U_w(x)$ - amplituda sygnału echa na wejściu odbiornika defektoskopu,
- k_f - regulowane wzmocnienie wzmacniacza w.cz. defektoskopu,
- ΔU - napięcie podcięcia sygnału.

Rys. 1. Ilustracja sposobu badania szyny głowicą kątową

N - nadajnik defektoskopu, W_{wcz} - wzmacniacz wielkiej częstotliwości, D - detektor amplitudy

Fig. 1. Investigation method of rail using angle probe

N - flow detector transmitter, W_{wcz} - high frequency amplifier, D - amplitude detector

Wielkość napięcia $U_w(x)$ zależy zarówno od funkcji opisującej charakterystykę kierunkową głowicy $\psi_g(\beta_i)$ (rozkład ciśnienia fali) jak i funkcji charakteryzującej zdolność odbicia fali ultradźwiękowej przez wadę $\psi_w(\beta_i)$. Dla głowicy kątowej z przetwornikiem kwadratowym, a więc typowym używanym we współczesnych konstrukcjach, kierunkowy rozkład promieniowania opisuje zależność [1, 4, 5]:

$$\psi_g(\beta_1) = \frac{\sin \chi}{\psi} \approx 1 - \frac{\chi^2}{6} \quad (2)$$

gdzie:

$$\chi = \frac{\pi a f}{C_{T2} \sin \alpha} (\sin \beta_1 - \sin \beta_0)$$

$$\sin \beta_1 = \frac{x_0 - x}{r_p}$$

a - długość boku przetwornika,

f - częstotliwość głowicy,

C_{T2} - prędkość fal poprzecznych w materiale badanym (stal szynowa),

α - kąt padania głowicy,

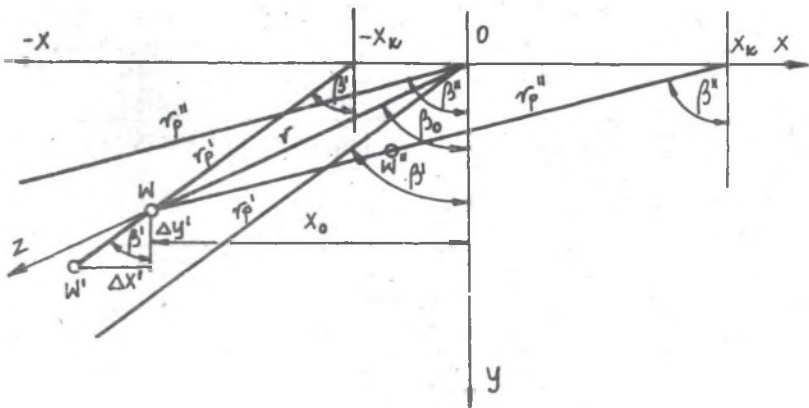
β_1 - kąt chwilowy głowicy,

β_0 - kąt załamania głowicy,

r_p - odległość chwilowa głowicy od wady.

W celu wyznaczenia wyrażenia na wielkość echa $U_w(x)$ elementarnej wady, znajdującej się w odległości x od punktu W na osi z wiązki wysyłanej przez głowicę (rys. 2), wyznaczono rozkład ciśnienia $P_w(z,x)|_r$ w polu dalekim wiązki fal odbitych od tej wady z wyrażenia:

$$P_w(z,x)|_r = P(z)|_r \psi_g(\beta_1) \psi_w(\beta_1) \quad (3)$$

Rys. 2. Ilustracja sposobu określania położenia wady głowicę kątową
Fig. 2. Determination method of defect position using angle probe

gdzie:

$P(z)|_r$ - ciśnienie w punkcie W osi z,

$\psi_w(\beta_1)$ - charakterystyka kierunkowa wady.

Zakładając identyczność charakterystyki $\psi_g(\beta_1)$ dla przypadku nadawania i odbioru, otrzymano:

$$U_w(x) = P(z)|_r P_w(z)|_r \psi_g^2(\beta_1) \psi_w(\beta_1) \quad (4)$$

gdzie:

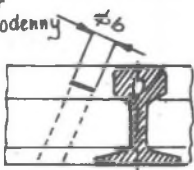
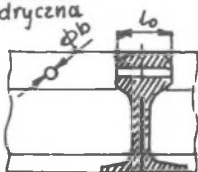
$P_w(z)|_r$ - ciśnienie fali odbitej od wady na osi wiązki z w odległości r.

3. MODELE TYPOWYCH WAD

Do badań wybrano modele dwóch typowych reflektorów: otwór płaskodenny i powierzchnię cylindryczną, tablica 1 [1, 6]. Symulują one następujące wady rzeczywiste, i tak:

- otwór płaskodenny to pęknięcia, pęcherze gazowe lub wtrącenia niemetaliczne, wg UIC typ 211.20 i 211.10 [2, 3],
- powierzchnia cylindryczna to wady zmęczeniowe typu 211 i w zgrzeźnach typu 411

Tablica 1

Rodzaj wady	$\psi_w(\beta_1)$
<p>Otwór płaskodenny</p> 	$\frac{\pi D_{lit} (abf)^2}{[2C_{T2} (r_p + r_2)]^2} \frac{\cos \beta_0}{\cos \alpha} \cdot \lambda$
<p>Powierzchnia cylindryczna</p> 	$\frac{D_{lit} L_0 a^2 b \cos \beta_0}{(r_p + r_2)^2 \cos \alpha} \sqrt{\left(\frac{f}{C_{T2}}\right)^3} b \cdot \lambda$

gdzie:

D_{1t} - współczynnik przechodzenia fali ultradźwiękowej przez granicę kontaktu głowica-szyba,

$\mathcal{R}$ - $-2(\delta_1 r_1 + \delta_t r_p)$ - tłumienie fal ultradźwiękowych,

δ_1 - współczynnik tłumienia fali w głowicy,

r_1 - droga fali w głowicy,

δ_t - współczynnik tłumienia fali w szynie,

$r_2 = \frac{C_{L1} \cos \beta_0}{C_{T2} \cos \alpha} r_1$ - zastępcza droga fali w głowicy,

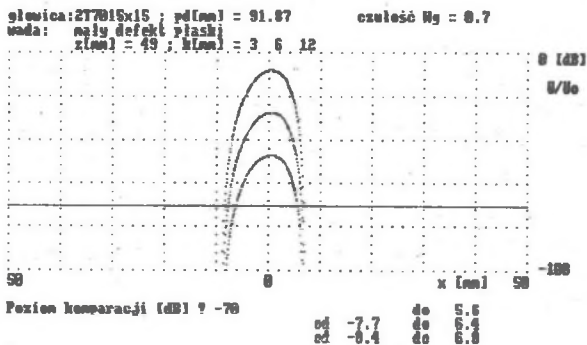
C_{L1} - prędkość fali podłużnej w głowicy.

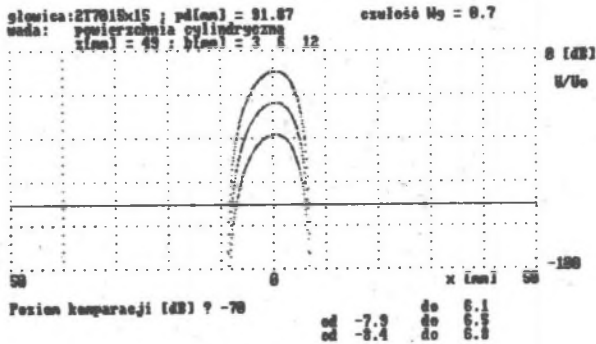
W badaniach zautomatyzowanych wyznaczana jest szerokość obwiedni wady, określona skrajnymi wielkościami $\pm x_k$ (rys. 2), przy których amplituda echa wady $U_w(x) \geq U_k$, gdzie U_k - poziom komparacji. Porównując amplitudę echa wady dla $x = x(U_k)$ i $x = 0$, przyjmując $\psi_g(\beta_1)|_{x=0} = 1$ oraz uwzględniając zależność (4), otrzymano:

$$\frac{U_w(x)}{U_w(x=0)} [\text{dB}] = W_g \cdot 20 \lg \frac{\psi_g^2(\beta_1) \psi_w(\beta_1)}{\psi_w(0)} \quad (5)$$

gdzie: W_g - czułość układu defektoskop-głowica.

Modelując wyrażenie (5) i korzystając z opisów funkcji $\psi_w(\beta_1)$ zamieszczonych w tabelcy 1, wyznaczono drogą symulacji komputerowej skrajne wartości x_k dla zadanego proggu napięcia komparacji (rys. 3).

Rys. 3. Przykładowe zmiany amplitudy napięcia echa wad
 Fig. 3. Example of amplitude change of defect echo voltage signal.

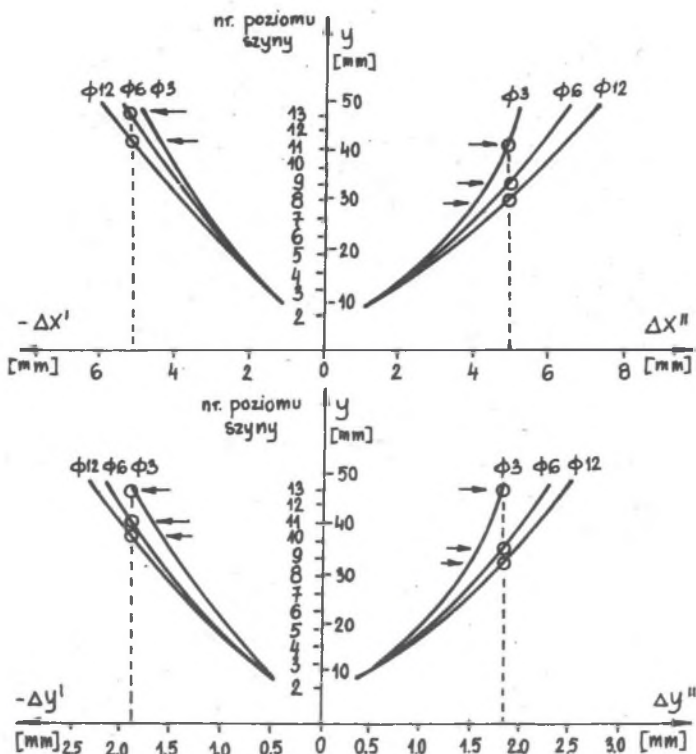
4. ANALIZA WYBRANYCH BADAŃ

Badania symulacyjne wykonano dla głowki szyny, która przy kontroli aparaturą WAD-1 [7, 8], dzielona jest umownie na 13 poziomów ΔU_g , natomiast kolejne emisje fali ultradźwiękowej następują z krokiem Δx (rys.1). W utworzonej w ten sposób siatce umieszczono w środkach jej oczek analizowane wady o różnych wymiarach. Na podstawie obliczonych $\pm x_k$, wyznaczono przyrosty $\Delta x'$, $\Delta x''$ oraz $\Delta y'$, $\Delta y''$ (rys. 2) określające skrajne wymiary wad, a tym samym informujące o możliwości pozornego zwiększenia wymiarów wady (wyjścia poza obręb oczka siatki). Przykład pokazano na rys. 4, dla $\Delta y_g = 3,6$ mm i $\Delta x = 10$ mm, co wynika z kąta głowicy 70° .

Na tej podstawie można oszacować maksymalną głębokość (nr poziomu) zalegania elementarnej wady, której wymiary nie zostaną zawyżone, pod warunkiem pełnej symetrii położenia wady w oczku siatki.

Z przeprowadzonych obliczeń wynika duża zbieżność analizowanych modeli reflektora płaskodennego i powierzchni cylindrycznej. Największą rozbieżność uzyskano dla $\Phi 3$ z tendencją wzrostu dla niższych poziomów. Np. dla najbardziej niekorzystnego przypadku pokazanego na rys. 3, odpowiednie różnice przyrostów podane w mm wynoszą $\delta(\Delta x') = 0,51$, $\delta(\Delta x'') = 1,2$, $\delta(\Delta y') = 0,18$ i $\delta(\Delta y'') = 0,37$.

Wyniki te ściśle korelują z przyjętym poziomem komparacji napięcia oraz czułością defektoskop-głowica. Wielkości te mogą być ustalone doświadczalnie dla minimalnego wymiaru jednego typu wady wymaganej do wykrycia [8].

Rys. 4. Ilustracja pozornych zmian wymiarów wad płaskodennych w zależności od głębokości ich zalegania w głowce szyny

Fig. 4. Imaginary change of dimensions of flat bottom defects with respect to depth of position in rail head

5. WNIOSKI I KIERUNKI DALSZYCH PRAC

Przedstawione badania symulacyjne modeli wad szyn kolejowych powinny być pomocne przy ocenie rozmiarów wad i kalibracji aparatury ultradźwiękowej wykorzystującej skaningową metodę pomiaru wad, jak np. WAD-1 [7].

Rozszerzając modele wad o inne charakterystyczne reflektory, można odwzorować złożone kształty nieciągłości szyn w całym jej obszarze na podstawie metody superpozycji. Pozwoli to na doskonalenie funkcji przetwarzania aparatury w zakresie dokładności pomiaru geometrii wad.

LITERATURA

- [1] Гурвич А.К., Ермолов И.Н.: Ультразвуковой контроль сварных швов. Техника 1972.
- [2] Chmiel E., Świderski Z.: Defektoskopowe badanie elementów nawierzchni kolejowej. WKiŁ, Warszawa 1978.
- [3] Bałuch H.: Diagnostyka nawierzchni kolejowej. WKiŁ, Warszawa 1978.
- [4] Deputat J.: Badania ultradźwiękowe. Podstawy. IMŻ i ODKKS MN, Gliwice 1979.
- [5] Гурвич А.К., Кузьмина Л.И.: Справочные диаграммы направленности искателей ультразвуковых дефектоскопов. Техника, Киев 1980.
- [6] Справочник под редакцией Клева В.В.: Приборы для неразрушающего контроля материалов и изделий. Машиностроение, Москва 1986.
- [7] Lesiak P., Karcz A., Wlazło J.: Metoda pomiaru dyskretnego obrazu wad w zautomatyzowanych badaniach ultradźwiękowych szyn kolejowych. Materiały VII Krajowej Konferencji Metrologii i Budowy Aparatury Pomiarowej, Wrocław 1986.
- [8] Lesiak P., Karcz A., Wlazło J.: Badania ultradźwiękowej aparatury wadowej WAD-1 w torze próbnym. Materiały XVII Krajowej Konferencji Badań Nieniszczących, Częstochowa 1988.

Recenzent: Doc. dr inż. Zdzisław Świderski

Wpłynęło do Redakcji 15.09.1989 r.

СИМУЛЯЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ МОДЕЛЕЙ ДЕФЕКТОВ ДЛЯ
УЛЬТРАЗВУКОВОЙ ДЕФЕКТОСКОПИИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫХ РЕЛЬСОВ

Р е з ю м е

В работе созданы акустические модели некоторых типов дефектов железнодорожных рельсов, проведены симуляционные компьютерные исследования моделей и разработан их анализ с точки зрения автоматизированной ультразвуковой дефектоскопии.

SIMULATION TESTS OF DEFECT MODEL FOR ULTRASONIC
DETECTION OF RAILS

S u m m a r y

The paper deals with acoustic models of chosen types of rail defects. These defects are investigated using simulation method and analyzed with respect to automatic ultrasonic tests.